

Otazníky vojenského umění

Armáda České republiky ukončuje druhý rok členství našeho státu v Severoatlantické alianci. Lépe než tomu bylo před lety jsou její příslušníci seznámeni se stavem vojenství v ostatních členských státech NATO. Jsou schopni nejen posuzovat, ale i hodnotit úroveň vojenské teorie a praxe ve srovnání s tím, co již dříve znali. Často však mají ti, kteří patří mezi znalé, pocit rozladění a zklamání. Ne nad tím, co jim je v zahraničních podmínkách prezentováno, ale nad tím, v jakém stavu je a jak se nepochopitelně zabrzdlil rozvoj poznání o vojenském umění v České republice.

Na jedné straně může být toto konstatování pochopeno jako neobjektivní hodnocení současného stavu, na straně druhé jako vybízení k něčemu, co není potřeba. Nebo je?

Cílem příspěvku je upozornit na stav, který české vojenské umění dosáhlo a vyburcovat zvýšení zájmu o jeho rozvoj, protože existuje nepopiratelný potenciál, který má schopnosti k jeho dalšímu plodnému rozvoji.

O vojenském umění

Připomeňme si předmět poznávání - vojenské umění. Podle „Vševojskové operační a taktické terminologie“ (Názvoslovná norma NN 010101, Ministerstvo obrany, Praha 1983, díl 1, str. 121): „*Vojenské umění: Základní, podstatná a nejdůležitější součást vojenské vědy. Je teorií i praxí přípravy a vedení ozbrojeného zápasu na zemi, na moři, ve vzduchu i v kosmickém prostoru. Zabývá se poznáním zákonů a zákonitostí, charakteru, principů (zásad) a způsobů organizace přípravy a vedení ozbrojeného zápasu a jeho všestranným zabezpečením v celku.*“ Tato definice měla vliv na jednoznačný výklad a sjednocování názorů o rozvoji vojenské vědy, vojenského umění a vojenské praxe.

O něco přesnější je vyjádření z terminologického slovníku „Vybrané pojmy vojenského umění“ (Ústav obranných studií AČR, Praha 1996, str. 46): „*Vojenské umění: Teorie i praxe přípravy a vedení ozbrojeného zápasu. Ze zkoumání jeho zákonů a zákonitostí vyvozuje principy, zásady a způsoby použití ozbrojených sil a jejich všestranné zabezpečení v ozbrojeném zápase. Člení se na vojenskou strategii, operační umění a taktiku.*“ Větší výstižnost je dána přesnějším konstatováním, že nejde jen o teorii, nýbrž i o praxi a specifikaci členění.

Vojenské umění je porovnatelné s jinou tvůrčí činností. Záleží na dovednostech a schopnostech tvůrce, autora, velitele, který má k dispozici konkrétní nástroje (štetce, barvy, kámen, dláta, dřevo, hudební nástroje, vojska a jejich výzbroj), ovládá příslušné znalosti (barevná, prostorová, hudební kompozice, použití vojsk) a dovede použít vhodnou techniku nebo technologii (malbu, „sochání“, skladbu, velení a řízení vojsk) k dosažení výsledného díla (obrazu, sochy, skladby, vítězství nebo úspěšného provedení operace).

Výsledek není při tvůrčí činnosti nikdy jistý. Působí zde totiž faktor samotného tvůrce, autora, velitele a mnohdy neodhadnutelných vlivů. I když budou vytvořeny zcela

stejně podmínky, výsledek bude neopakovatelný a jedinečný, bude originálem, který v budoucnosti může být pouze napodobován nebo reprodukován. Nežijeme-li ve fiktivním světě, pak výsledek představuje konkrétní dílo, které je obrazem procesů, jež při tvorbě proběhly. Vojenské umění, stejně jako výtvarné nebo hudební, není nikdy jen teorií, ale současně i praxí. Stejně jako výtvarník může povídat o způsobech vytváření obrazu, sochař o „sochání“ a muzikant o skládání písní, velitel může hovořit o vedení operace nebo boje.

Vojenské umění se rozvíjí na základě teoretických principů praxí. Praxe v mírovém stavu se získává formou cvičení, simulací, válečných her, ale i her simulujících krizové stavy (např. povodně).

O vývoji podmínek k rozvoji vojenského umění

Ve vojenském umění nebylo nikdy vše vyřešeno do posledního detailu a v naprostém souladu s teoretickým poznáním, předpisy a strukturami. Proces poznávání je nekonečný. Stále jsou měněny organizační struktury, mění se výzbroj, zbraně, vojenská technika a dovednosti vojsk. Tomu odpovídají rozličné způsoby vedení vojsk, různé varianty rozpracování způsobů použití sil, prostředků a vojenských technologií k dosažení nových vojenských schopností. Je to vysoce logické. V nekonečném procesu jsou podle potřeb praxe nacházena rozličná teoretická řešení, která by se měla promítnout do ověření na cvičení, do znalostí velitelů a štábů prostřednictvím jejich přípravy v procesu vzdělávání.

To jsou obecně platné poznatky. Kam se v těchto souvislostech vydalo vojenské umění České republiky? Pro upřesnění časových hranic, o kterých je v příspěvku diskutováno. Není zvažováno jen období samostatného českého státu od roku 1993, ale celá porevoluční doba v období po roce 1989.

Předchozí období bylo charakterizováno dobovým rozvojem teoretických poznatků s jejich bezprostředním průmětem do vzdělávacího procesu (příprava na školách, cvičení předurčených důstojníků pro činnosti velitelů a štábů, organizovaná příprava záloh). Skutečností je, že v podmínkách České republiky nebyla rozvíjena vojenská strategie, protože byla součástí koaličního vojenského umění. Teoretické poznatky z operační a taktické úrovně byly plynule zapracovávány do příslušných praktických postupů velitelů a štábů. Výcvik a cvičení byly významnou součástí činnosti útvarů, svazů a svazků a staly se prostředím pro ověřování teoretických poznatků v praxi. Bylo to však období studené války, tedy jinými slovy řečeno období, kdy se nepřipouštěla diskuze o opatřeních v oblasti vojenských příprav státu k obraně.

Po roce 1989 při cestě Československé federativní republiky k ukončení činnosti Varšavské smlouvy, byla rozvíjena první samostatná vojenská strategie charakterizovaná obranou proti napadení neznámým protivníkem ze všech stran. Bylo to období tápání a hledání teoretických základů bez praxe. Nepodařilo se vytvořit ani dostatečný prostor pro klidné vypracování výzkumných podkladů, které by byly v žádoucí míře použity ve prospěch přípravy vojenskostrategických dokumentů takového malého evropského státu.

Teoretikové se neustále ohlíželi po vzorech z řad supermocností a velkých států. Političtí představitelé polistopadového období se problematice vedení ozbrojených sil úspěšně vyhýbali. Na jedné straně byl takový vývoj objektivně dán existencí jiných

priorit v transformaci celé společnosti, jako změna politického systému, zákonodárství, demokracie, vlastnictví, ekonomiky a kultury. Na straně druhé provázely změny subjektivní přístupy některých představitelů, které zpravidla z neznalosti řadily otázky bezpečnosti a obrany na nižší stupínek priority, než jim příslušel.

Rezort obrany, vědom si nezbytnosti organizovat poznávací procesy tak, aby byla připravena kvalitní strategická vize budoucnosti, zřídil těsně před koncem života Varšavské smlouvy výzkumné instituce. V dubnu 1991 vznikl v Praze Institut pro strategická studia FMO a v Brně Institut pro výzkum operačního umění. Tyto instituce o rok později uskutečnily organizační fúzi při zachování obou pracovních míst. Na Vojenské akademii v Brně byli připravováni vlastní absolventi nejvyššího vojenského vzdělání s právem přiznávat titul „gšt.“ v desítiměsíčním kurzu generálního štábu. Činnost vyjmenovaných institucí napomáhala rozvoji teoretického poznání pro operační a strategickou úroveň.

Stav se změnil přechodem do samostatného státu k 1. 1. 1993. Vytváření Armády České republiky bylo uskutečňováno v době odsunu sovětských vojsk z našeho a německého území. Vláda České republiky do své struktury poprvé v historii doplnila ministerstvo obrany a ministerstvo zahraničních věcí, které měly dříve pouze federální působnost. Ve struktuře nového ministerstva obrany byl zrušen strategický úsek a potlačen úsek sociální a humanitární. V praktických podmínkách prvního roku samostatného českého státu a jeho nové armády pokračující na federálních tradicích nebylo rozvíjení vojenského umění, ale zabezpečení rozdělení armády, redислоkace, personální, materiální, organizační, operační, finanční, ale i kulturní stabilizace. Součástí těchto postupů bylo i rozdělení výzkumu, vývoje, vzdělávání, oslabování personální homogenity štábů (volný odchod vojáků podle jejich osobního rozhodnutí na Slovensko, k jiným útvarům v České republice a do soukromého sektoru).

Zahájena byla etapa jazykové a odborné reorientace na státy NATO (včetně jazykové přípravy), která v důsledku nedořešených otázek uvolňování ve funkcích, přinesla mimo jiné nemožnost zjištění, zda je reorganizace funkční. Ve struktuře štábů, útvarů, úřadů, ale i ministerstva totiž stále někdo chyběl. Začala se uskutečňovat rozsáhlá a dosud nedokončená transformace bez strategické rozvážnosti a klidu. Uskutečňovali ji zpravidla nestmelené pracovní štáby. Nejasné vůdčí myšlenky formulovali obvykle lidé, kteří procházeli funkční turistikou, mnohdy bez vlastního zavinění. Ve vedení rezortu se začaly projevovat politické tlaky.

Tehdejší již spojený Institut pro strategická studia přešel do podřízenosti Generálního štábu Armády České republiky. I v těchto podmínkách byly rozvíjeny poznatky určené pro strategii rozvoje obrany státu, strategii rozvoje rezortu obrany a Armády České republiky a pro vojenskou strategii. Pozornost byla soustředěna rovněž na systémové problémy operačního umění (vypracována první verze operačního předpisu na pracovišti v Brně). Na taktické úrovni nedošlo k významnému rozvoji poznání, byly využívány dřívější znalosti.

K 30. 6. 1993 byl Institut pro strategická studia AČR zrušen a jeho pracovníci většinou rozesazeni do struktur ministerstva obrany, do škol a mimo rezort. K 1. 10. 1993 vznikl početně menší Institut pro výzkum operačního umění v Praze (IVOU), který nebyl nástupnickou organizací. Po roku existence v podstatě fúzoval s Ústavem vojenských vědeckých informací Praha tak, že do nového roku 1995 vstoupil

Ústav obranných studií Praha (ÚOS). Ten měl poprvé strukturálně vyřešeny otázky podpory vojenského umění. Nosnou součástí ústavu byl odbor výzkumu vojenského umění, který zahrnoval 4 oddělení výzkumu: vojenské strategie, operačního umění, taktiky a modelování. V té době plnila své poslání rovněž Vojenská akademie v Brně a v oblasti taktiky Vysoká vojenská škola pozemního vojska ve Vyškově.

Rozvoj vojenského umění byl také poznamenán snížením četnosti vojenských cvičení, jejich rozsahu a náročnosti procvičovaných problémů. Proto měl rozhodující roli při rozvoji vojenského umění právě potenciál výzkumných pracovníků. IVOU a později ÚOS se v činnosti soustředili na nově vzniklé podmínky s jednoznačnou orientací na zkoumání stavu vojenského umění ve státech NATO. Pracovníci navázali mezinárodní spolupráci a soustředili se na přípravu podkladů pro nový operační předpis (prozatímní Oper-1-1 vydaný v roce 1994) a následně na Strategickou obranu České republiky. Současně se začalo rozvíjet zkoumání taktiky v oblastech, které mohou ovlivnit jak operační umění, tak strategii. Upřesňována byla terminologie v návaznosti na její stav v NATO. Dosažené výsledky byly používány v praktické činnosti ministerských složek a Generálního štábu AČR až do roku 2000.

Rovněž ÚOS nepřežil vývoj reorganizací, subjektivních tlaků, změn podmínek a v roce 1997 se prakticky stal historií. Po celou dobu existence specializovaných institucí byla rozvíjena spolupráce s vojenskými vysokými školami a docházelo k praktickému upřesňování tématického rozvoje vojenského umění České republiky. Prostřednictvím vědeckých rad byla ovlivňována orientace výzkumné činnosti, řešeny byly společné projekty, ovlivňován odborný růst nových specialistů, ujasňována otázka průmětu těchto znalostí do systému vzdělávání a odborné přípravy nových vojenských odborníků a při zvyšování jejich kvalifikace.

A tak se stalo, že Česká republika vstoupila do NATO poněkud odzbrojená o svůj tvůrčí potenciál z oblasti teorie a praxe vojenského umění. Vzhledem k osobním zkušenostem z dřívějších a současných konzultací s představiteli armád členských států NATO a z vyjasňování co je vojenské umění a proč je u nás sledováno ve třech základních úrovních: vojenské strategie, operačního umění a taktiky, můžeme bez potěšení konstatovat, že tyto naše slepě přejímané „vzorové“ armády a státy již v současné době pochopily význam jimi dříve pohrdaného operačního umění. Bez velkých detailů a odvolávek konstatujeme, že jsou z hlediska teoretického poznávacího procesu v etapách, které byly u nás prakticky ovládnuty před rokem 1989. Mohli jsme pravděpodobně nabídnout právě v této oblasti naše zkušenosti a prokázat tak, že nejsme jen stát, který s otevřenými ústy očekává, co mu kdo poručí, ale stát, který je schopen nemalou měrou přispět do společné pokladnice poznání na poli vojenského umění.

V posledních letech z institucí, které jsou zřejmě potřebné pro cílený rozvoj vojenského umění, zůstal pomník po generálporučíkovi doc. Ing. Františku Podešvovi, CSc., který ve svém nezměrném úsilí napomohl vypracování Doktríny Armády ČR. Od roku 2000 pak vznikl Ústav strategických studií Vojenské akademie v Brně, jehož jsme představiteli. Ten se mimo jiné zabývá vojenstvím jako celkem a hledá spolupracovníky v oblasti vojenského umění.

Vzhledem k současnému aktuálnímu stavu v potenciálu pro rozvoj vojenského umění České republiky jsme zvažovali název příspěvku „Bída vojenského umění

- v České republice“, zejména proto, že nemůžeme najít spolupracovníky z této oblasti. Vojáků, kteří na špičkové úrovni rozumějí technickým disciplínám, informačním systémům, logistice, spojení atd. máme v potřebném počtu dost. Ale všichni očekávají, že jim to prioritní zadání zformuluje vševojskový velitel nebo příslušník štábu. Ale takových je málo a ti schopní jsou plně vytíženi.

Souhrnně můžeme ke kapitole o vývoji podmínek k rozvoji vojenského umění konstatovat, že zřejmě „nejsou lidi“.

O otaznících

V čem jsou otazníky, to vyplývá z našeho poznání současného stavu, z našich představ o možném budoucím vývoji a z limitujících informací o možnostech. Jedno víme naprosto jistě. Vojenské umění je teoreticko-praktickou disciplínou. Bude rozvíjeno komplexně v úrovni národních podmínek tehdy, když budou obě stránky dodrženy, tj. v současné době zejména při uskutečnění cvičení. Otazníkem je, zda na to budeme ve struktuře rozpočtu mít dostatečné nebo alespoň udržovací příspěvky.

Druhým otazníkem je vztah rozvoje vlastního vojenského umění a NATO. Budou-li naši vojáci vybráni na velitelská místa ve strukturách Aliance, pak se budou prakticky projevovat jako tvůrci aliančního vojenského umění. Na operační úrovni je velmi pravděpodobná jejich účast v procesech plánování i průběhu operací. Tam bude vždy záležet na veliteli a jeho rozhodnutích a na společné metodice štábů. Vlastní vojenské umění bude rozvíjeno v souladu se štábními postupy NATO. Činnost našich jednotek a jejich umění bude však plně závislé na národních schopnostech taktické i operační úrovně. Činnost útvarů na vlastním území pod národním velením bude výsledkem našich národních příprav. Měli bychom se této oblasti podrobně věnovat.

Třetím otazníkem je personální oblast. Máme na to ještě nějaké lidi? Jsou v podmínkách řešení soudobých misí Armády České republiky ještě takoví lidé, kteří budou schopni tvůrčím způsobem rozvíjet poznání vojenského umění, jeho teorii, ale i praxi? Nejsou tito lidé už mimo aktivní službu? Budou ochotni věnovat se této profesi a schopni ji rozvinout?

Čtvrtým otazníkem je podpora. Je ji možné vidět jak ze strany NATO a jejich orgánů, tak stejně od orgánů rezortu obrany a generálního štábu. Bude-li uplatněna, jistě se v praxi projeví v pozitivní orientaci řešitelů.

Pátým otazníkem je člená orientace vojenského umění. Jde o otázku, kdo se jí ujme a kdo ji bude respektovat. Vycházet by měla z potřeb rozvoje systému obrany České republiky, ze základních dokumentů pro bezpečnost a obranu státu, z tomu odpovídajících priorit obranného výzkumu a vývoje obranných technologií. V této oblasti by měl být vytvořen prostor i pro iniciativu jednotlivců.

Šestým otazníkem je internacionalizace vojenského umění, zejména ve vztahu k podobným misím nebo účasti na stejných misích jako ozbrojené síly jiných států, tj. členských států Aliance, nebo jiných partnerských států.

Poslední základní otázkou je zabezpečení a financování spojené s tímto úsilím. Společné orgány, společná odpovědnost, společné zabezpečení a financování.

Na závěr

K problematice otazníků nebo „bídy“ vojenského umění v České republice je vhodné podotknout, že průběžně jsou v Armádě České republiky uskutečňovány systémové změny z hlediska jejího vybavení, z hlediska struktury, vzhledem k předpokládaným posláním, která mají plnit. Tyto skutečnosti jsou postupně registrovány, ale jen málo sil je věnováno cílené podpoře překonání potíží a vytvoření nových poznatků. Tyto poznatky mají stále více internacionální charakter a jsou uplatnitelné na teoretické i praktické platformě nejen členských států NATO, ale zejména v našich národních podmínkách.

Bez rozvoje vlastního poznání o vojenském umění není možné pozitivně přispět k rozvoji aliančního prostředí a k uplatnění našeho pozitivního vlivu na budoucí postavení České republiky v Alianci. Jsme přesvědčeni, že bude záležitostí osobní prestiže kvalifikovaného vojenského profesionála, aby přispěl do teoretické a praktické pokladnice vojenských schopností České republiky i Aliance.

Na situaci zemí střední a východní Evropy mají od roku 1990 vliv především tři okruhy problémů. Za prvé si zachovaly přebujelé struktury administrativy, které pohlcují neúměrně velkou část rozpočtu na obranu. Za druhé těmto zemím chybí efektivní, moderní a transparentní systém personalistiky a místo toho si podržely určitou variantu toho, co měly v období Varšavské smlouvy. To představuje snad největší institucionální překážku reformy, neboť bez takového systému neexistuje mechanismus pro vyhodnocování, odměňování, povyšování či zařazování na rozhodující místa těch, kteří jsou kvalifikováni, aby byli motorem změn a uskutečňovali nové plány.

Za třetí tyto země trpí nedostatkem schopnosti národních vlád formulovat obrannou politiku, obranné plánování a krizové řízení. Je tomu tak proto, že si jako členské státy Varšavské smlouvy či součásti Sovětského svazu nemohly vytvořit národní kontrolu nad svými ozbrojenými silami. Získání takových zkušeností trvá léta. Většina zemí střední a východní Evropy proto potřebuje zásadní změny ve vojenské kultuře, mají-li budovat síly vhodné pro plnění takového typu úkolů, jaké - jak ukazuje Kosovo - bude pravděpodobně evropská bezpečnost v příštím desetiletí vyžadovat.

*Chris Donnelly,
zvláštní poradce NATO pro otázky střední a východní Evropy
NATO review (české vydání), léto-podzim 2000*